

АНДРИЈА ВЕСЕЛИНОВИЋ

ДОКУМЕНТИ О ПРВОМ ПОМЕНУ ЧАЧКА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

АНДРИЈА ВЕСЕЛИНОВИЋ
УУ 11000 Београд
Филозофски факултет

УДК 911.375 „653“

Постоји више разлога због којих смо се одлучили да критички објавимо, у науци делимично већ одавно познате и цитиране документе, у којима се први и једини пут у средњовековним изворима јавља име града Чачка. Од њих су свакако најважнија два разлога. Први је тај што је њихов значај за историју Чачка заиста велики. Посебна драгоценост ових докумената произилази из саме чињенице да је у њима сачуван једини средњовековни помен овога града. Као што је познато, име Чачка ће се касније у изворима јавити тек у турским пописима овога краја, насталим тек у другој половини XV века, дакле, скоро седамдесет година касније.¹

Други значајан разлог за критичку анализу ових докумената је тај што су до сада у литератури ови подаци из Дубровачког архива врло различито и често нетачно читани, употребљавани и цитирани. Довољно је рећи да је и само датирање различито и најчешће нетачно. Кретало се у распону од 1405. до 1409. године, о че-

му ће касније бити више речи. Осим тога, из досадашње литературе је нејасно да ли се ради о једном или два документа и у каквом су они међусобном односу. Ради се, међутим, чак о шест докумената укупно, које смо пронашли у истој серији Дубровачког архива, међусобно чврсто логички и правно повезаних. Потребно је, због тога, поклонити више пажње односу ових докумената са другим актима из исте серије Дубровачког архива који говоре о истој ствари, истом пословном односу и истој правној радњи.

Документи о којима је овде реч сачувани су у серији Дубровачког архива познатој под именом *Lettere e commisioni di Levante* (Писма и упутства са Истока), у коју су бележена сва писма упућена у крајеве источно од Дубровника, па, према томе, и она упућена у Србију. Писма упућена на запад бележена су у другу серију ове збирке: *Lettere e commisioni di Ponente*. У ове серије уношена је сва званична кореспонденција Дубровачке Републике, тј. њених већа. Оне су значајне због тога што су допуњавале и објашњавале једну другу серију у коју су уношене све одлуке дубровачких већа (Великог, Малог и Већа Умољених), које су врло кратке, цитуре и често недовољно јасне. Једну посебну врсту писама, коју овде имамо разлога да поменемо, представљају такозване цитације или цитаторије (*citationes, litterae citatoriae*).² То су уствари позиви за суд, у којима се странке, дубровачки поданици који се налазе ван Дубровника, па и у Србији, позивају да за одређено време ступе пред дубровачки суд ради решавања разних спорова, најчешће имовинских. Ова писма-позиви бележена су у одлукама већа Дубровачке Републике (*Reformationes*, а од 1415. у *Acta Consilii Rogatorum* и *Consilii Minoris*). О таквим позивима за суд, као и о извештајима курира о уручењу позива оптуженима, ради се и у нашем случају. Необично је, међутим, што су цитаторије, заједно са извештајима курира, у овом случају унете у серију Писма и упутства, што је и раније редак случај. То је вероватно последица канцеларове немарности, погрешног увезивања кватерниона, или што је највероватније, да од почетка XV века то постаје чешћа пракса. Ове цитаторије имамо разлога да обавимо не само као део целе правне радње против трговца Лебровића, јавимо не само као део целе правне радње против трговца Лебровића, него и зато што се у њима помињу прилично велика задужења у роби или новцу којим су они трговали у Руднику и Чачку, где је њихова пословна активност трајала.

И коначно, као трећу врсту дубровачких докумената, овде објављујемо и две пресуде по овим споровима. Оне су забележене одмах

после извештаја курира и показују да су тиме ови судски процеси ликвидирани. Уствари, пресуде чине целину са горе наведене две врсте исправа, па их, и због тога, објављујемо. Иначе, треба, такође, нагласити да је ређи случај да се пресуде ((sententiae, sentenze) бележе у другим серијама,, па и у серији Lettere, већ је било уобичајено да се то чини у посебној серији Sentenze de Cancellaria (од 1352. године).

О ранијој прошлости Чачка која сеже далеко у рани средњи век преднамањичке Србије, када је ово насеље постојало под другим именом (Градац), забележено у изворима још од почетка XI века, нећемо овом приликом говорити. Континуитет и дисконтинуитет средњовековне прошлости и развоја овог насеља и његове околине, предмет је једног нашег већег синтетског рада, који ће, надамо се, ускоро бити штампан.³ Овде ћемо се задржати само на приликама у Србији и чачанском крају концем XIV и почетком XV века, које су донеле оживљавање привредне и политичке делатности и стварање услова за појаву нових тргова и градова почетком XV века, међу које спада и Чачак.

У другој половини XIV века, после пропасти српског царства, а нарочито после Косовског боја 1389, Србија је више пута страдала од похода, како турских, тако и угарских одреда. Сви су они земљи доносили пустошење и разарање градова, а народу пљачку, глад, неизвесност и смрт. Угарски краљ Жигмунд је већ одмах после Косовске битке предузео поход у Србију (у јесен 1389), заузевши Борач и Честин. До краја века предузео је још неколико похода (1390. до Островице и Мораве, затим поново 1392. и 1397). И почетком XV века, све до средине 1413. долазило је до угарско-турских сукоба, који су се углавном водили на територији Србије. Страдања, која су захватила и долину Западне Мораве, повећала су се када су династичке борбе за султански престо између Бајазитових синова прошириле и на Србију. Да ли је тада, у неком од тих ратних похода дошло до разарања Градца и Богородичног манастира, и њиховог поновног обнављања, при чему насеље добија ново име, ми, за сада, не знамо.

Без обзира на овлаш описане недаће у којима се Србија нашла почетком XV века, то је и време релативног стабилизовања, када је деспот Стефан Лазаревић успео да за извесно време за Србију обезбеди миран развој и привредни просперитет. То је успео прихватањем двојног вазалства — и према Турској и према Угарској. Напредак пољопривреде, а нарочито нагли развој рударства, привлачио је

огроман број дубровачких трговаца, занатлија и предузетника. Тада Србија доживљава врхунац развоја рударства и трговине.

У таквим условима први пут се у дубровачким изворима јавља Чачак као један од нових малих тргова који су ницали у том привредном замаху широм Србије. Треба нагласити да се у вези са његовим развојем мора имати у виду неколико предуслова. Поред већ поменутог општег привредног развоја Србије, важан чинилац је и то што се Чачак развио у средишту богате пољопривредно-сточарске територије. Од великог значаја је и близина манастира као центра властелинства и епархијског средишта. Осим тога, Чачак се налазио у близини Рудника, једног од највећих средњовековних рударских центара. Он је лежао управо на значајном средњовековном путу, којим су се кретали многобројни каравани са сребром, оловом и бакром из Рудника и разном занатском и луксузном робом из Дубровника ка Руднику и даље. Чачак је од Рудника удаљен тридесетак километара, отприлике обданица хода каравана, па је зато био, уствари, и караванска станица на овом важном путу.

И први помен Чачка у документима Дубровачког архива повезан је са Рудником. Двојица дубровачких курира, Прибислав и Утјешен, предали су у Чачку („in Čačach“) 18. децембра 1408. два судска позива (*citatiriae*) двојици дубровачких грађана, Марину Лебровићу и његовом сину Милу („*Marin de Lebros et Millo eius filio*“). Позвани су пред дубровачки суд због неизмирених дуговања према повериоцима, извесној дубровачкој властели, Павлу Гундулићу, Клементу Бодачићу и Николи Рањини (*ser Pauli de Gondola, ser Clemento de Bodaza, ser Nicola de Ragnina*). У својим извештајима дубровачком кнезу и судијама, који су регистровани 3. јануара 1409, курири наглашавају да су оптуженима позиве уручили реченог дана у њиховом стану у Чачку, и то за време ручка.⁴ У другом извештају курира, који је иначе стереотипан, и скоро дословно исти као први, битна разлика важна за нас је само у транскрипцији имена Чачка, јер је име града сада записано као *Začach*.⁵

Овде одмах треба решити дилему око датума првог помена Чачка због тога што се у литератури јављају разни датуми, опречни и најчешће погрешни. Ове документе је први пронашао у Дубровачком архиву један од наших највећих медијиста и познавалаца овог архива, Михаило Динић, још тридесетих година XX века. Међутим, он је пред рат ове податке уступио Драгомиру Поповићу за његов текст о прошлости Чачка у Споменици чачанске гимназије, који их је на

тај начин уствари први цитирао.⁶ Поповић овај докуменат цитира под 3. јануаром 1409. године. То је, уствари, датум под којим је извештај курира о предаји цитаторије заведен у дубровачкој канцеларији. Међутим, из самог документа се види (види прилоге) да су курири поменути позив за суд уручили овим дубровачким грађанима у Чачку 18. децембра претходне, 1408. године, и ту годину треба узимати као годину првог помена града Чачка.⁷

Исте дубровачке податке користио је касније у својим радовима и сам М. Динић. Ствар се међутим компликује, јер он датира ове документе у 1405. годину.⁸ Да ли је у питању омашка или погрешно читање броја, што није немогуће, јер се палеографски број 5 и 9 у XV веку често пишу потпуно исто или слично.⁹ Сумњу, међутим, у потпуности отклања други извештај курира регистрован истог дана (види прилог V) код кога је година 1409. написана римским цифрама. Осим тога и логички је ствар немогућа, јер извештаји курира не могу бити 1405. о спору који настаје као последица пословног и правног односа који почиње тек задужницом из априла 1406, а цитаторије (позиви за суд) су написане 7. децембра 1408. године.¹⁰

Од Динића је ова погрешна година појаве Чачка у изворима преузета и у најновијој синтези историје српског народа, као и у Енциклопедији Југославије.¹¹

Разлог због кога су отац и син Лебровићи позвани пред дубровачки суд јесу две задужнице. Према првој су се они још 1406. задужили у Дубровнику код компањона, властеле Клементга Бодачића и Николе Рањине за 730 дуката, што је био прилично велики дуг. Према другој задужници, такође из 1406. године Лебровићи су се код дубровачког властелина Павла Гундулића задужили за нешто мању, мада исто тако релативно велику, своту новаца у износу од 456 и 1/2 дуката. Спор око намиривања дуга трајао је све до почетка 1410. године. Наиме, оба спора су коначно решена пресудом дубровачког суда 10, односно 13. јануара 1410. у корист тужилаца. Пресуде су у нашим документима забележене одмах иза извештаја курира, што није уобичајено у дубровачкој канцеларијској пракси. Ова врста судских докумената бележена је, као што смо већ навели, у посебне књиге још од 1352, које чине посебну серију Дубровачког архива под називом *Sentenze de Cancellaria*. Ми ћемо и ове две пресуде овде објавити, јер са горе наведеним исправама чине заокружену целину.¹²

Да видимо сада шта је у изворима познато о трговцима који су 1408-9. боравили у Чачку. Марин Лебровић и његова породица

спладају у ред познатијих дубровачких трговаца тога доба који послују у Србији. Из докумената које смо навели и које овде објављујемо види се да су у Чачку имали кућу, можда и радњу, у којој су повремено боравили и где су обављали своје трговачке послове. Међутим, треба истаћи да се главни део њихове трговачке и пословне активности одвијао у Руднику. Сам Марин Лебровић (у српским документима назван и Мароје Лебровић) био је у два маха закупник рудничке царине, што се види из разрешница за његове рачуне као цариника из 1399. и 1402. године.¹³ Разрешнице су таква врста докумената које српски владар, у овом случају Стефан Лазаревић, издаје дубровачким трговцима, најчешће за закуп царина у неком тргу или граду Србије, али и за неке друге пословне односе са владаром. Разрешницом је уствари потврђивано да је дотични трговац измирио све обавезе из уговореног пословног односа, односно закупа царине. По устаљеном правилу тог доба, разрешнице су издаване у два, односно три примерка: један је остајао владару, један самом трговцу, док је трећи ишао дубровачкој влади, чиме је она хтела да се обезбеди да буде обавештена и да не дође до сукоба са владаром у вези са неизмиреним обавезама. Са тог примерка се разрешница и преписивала у књиге Дубровачког архива.¹⁴

Већ тада се Марин Лебровић пробија у ред већих предузетника у Руднику, јер је у стању да сам закупљује рудничку царину, која је била једна од највећих, најпрометнијих и наравно са највећом добити у то доба у Србији (после новобрдске и сребреничке царине). За њен закуп плаћало се деспоту Стефану почетком XV века 600 литара сребра годишње,¹⁵ што претворено у реалну монету тог доба износи 13.200 перпера, или 5.280 дуката.¹⁶

О Мариновој трговачкој и финансијској способности говори и податак да се још 1398. појављује као кредитор. Те године је свом рођаку Франу Лебровићу, који је живео у Брвенику, позајмио 460 перпера ради куповине куће у Дубровнику.¹⁷ Марин је дуго низ година живео у Руднику, а, као што смо видели, повремено и у Чачку. У Руднику се помиње све до 1409. године. Поред значајне функције српског цариника, он је учествовао и у животу саме дубровачке колоније у Руднику. Више пута је биран за судију у међусобним споровима Дубровчана. Као судија учествовао је у раду судских колегија (конзулата) 1402, 1403. и 1408, а као тужитељ у парницама 1403, 1408. (заједно са сином Милом) и 1409. године.¹⁸ Са сином Милом се јавља и као сведок при састављању тестамена једног Дубровчанина 1402. године.¹⁹ Марин се после 1409. више не јавља у

Руднику. Међутим, све до 1459. у њему се налазе његови потомци и рођаци. То су Бартол Маринов, вероватно његов други син, затим Бартолови рођаци Лоренцо и Маринче и Ловро Лукин, Бартолов нећак.²⁰

На крају, као прилог, доносимо транскрипкцију и снимке докумената из Дубровачког архива које смо до сада разматрали и у којима се име Чачка јавља први пут у изворима уопште (извештаје курира). Такође објављујемо и поменуте документе који су у вези са њима (цитаторије и пресуде), и то не само због тога што су они са претходним целина, део једне правне радње, већ и зато што се у цитаторијама помињу разлози спора, а то су неизмирене обавезе настале на основу задужница по којима су се Лебровићи задужили код дубровачких кредитора и то за врло високу суму од 1.226 и једну половину дуката. То задужење је могло бити у новцу или роби. У оваквим случајевима то је обично било у роби. Наиме, ситни трговци би склапали уговор са богатијим трговцима, најчешће властелом, од којих добијају робу на кредит коју продају у Србији. Кредитори у том случају само дају робу или новац и остају у Дубровнику (*socius stans*), док дужник одлази у Србију, где се бави конкретним трговачким пословима (*socius tractans*). Зараду обично деле на пола. Дакле, за нас су и ови други документи важни јер се поменуто задужење односи на робу и новац којим су Лебровићи трговали у Чачку и Руднику, где се и иначе највише одвијала њихова трговачка активност.²¹

PRILOZI

I

Судски позив (предат у Чачку) Марину Лебровићу и његовом сину Милу, по тужби због неизмиреног дуга Павлу Гундулићу, регистрован 7. децембра 1408. године.

Citatoria ser Pauli de Gondola contra Marinum et Milo de Lebro, a di VII decembris 1408.

Todoro de Prodanello luogo Tigninte in questo caxo di ser Raphaele de Goze, rectore del comunis de Ragusio, et zudexi zuradi ser Zohane de Volco et Marin de Bona, a ti Marin de Lebro et a ti Millo figlo del detto Marin, zitadini nostri di Ragusa, salute. Cum zosia che davanti di e comparso ser Polo de Gondola cum una carta di notaro de debito tracta del facto de la notaria di Ragusa per man di miser Zohane Adamo di Mugla zurado notaro communo in 1406. indictum 14, di 19. aprile per la quale appare in effecto che ti Marin de Lebro, et ti Milo figlo del deto Marin si di obligadi a dare et pagare al dicto ser Polo ducatum de oro quatrocento cinquanta sei et mezzo fin auri mixi pro exempla et sia di praesentum vixio. Et si ultra et cetera. Tenendose in solido et almelego

tegnente et cetera. Et rematando nel como in la dicta carta. Plu plena mente se contene domandando de la nostra corte che debiama citare ti Marin et ti Milo perche in ex de et vole per sie quiete sue raxune contra di vui et deli nostri boni unde nui voglondo dare raxonem a zaschuno che vene davanti di nui citemo et requirimo. Ti Marin et ti Milo che infra dui mexi dal di che nesesere praesentada questa nostra letera citatoria debiati vignere personalmente o menicere vestri procuraduri legiptimi davanti dela nostra corte a respondere al dicto suprascripto Polo di raxon. El qual termine ucassignemo per primo secundo et terco per entorio termene dandove assavere che non vignando personalmente al dicto termene ovem mandando vostri procuraduri legiptimi procederemo contradi vui et de li vostri boni secundo como nescarere di raxone atenta la forme de gli ordini et statuti nostri di Ragusa non obstrando le vostre contumacie. Et de la presentacio di questa citatoria a vui sera facta. Et de luogo et tempo daremo plena fe a Pribislavo Budisich et a Utiesen cureri in questa parte nostri missi zuradi.

Et questa citatoria qaul prima de vui la legera lecta larenda ali dicti massi per presentarla al altro di vui. Et no fadi altro.

Apresso dela dicta zetatoria nui rectore et zudexi sopradicti a peticio del dicto ser Polo de Gondola sequestravo in man de ti Marin de Lebro tuto quello che tu havissi in man de quello de Milo to figlo per qualimqua modo. Et comandamote che tute le dicte cose dinari o daltri beni del dicto Milo che fosse et ei apresso deti non de bon dare aneguna persona sui a raxon conessuda. Et per simile modo a petition del deto ser Polo sequestremo in mane di ti Milo tuto quello che per qualimqua modo havessi apresso di ti de quello de Marin to padre comandandote che li tegni apresso di ti et nel debii dare a neguna persona fin a la raxon conosuda. Et tuto questo sopra scripto habiamo factio registrare a cautela de le raxune del dicto ser Polo.

Lettere di Levante 5, fol. 52—52'

II

Извештај курира кнезу и судијама да је горе наведени судски позив уручен оптуженима Марину и његовом сину Милу у њиховом стану у Чачку и то за време ручка, 18. децембра 1408.

Die tercio Januaris 1409.

Pribislavus et Utiesen corerii suprascripti et nuncii in hac parte constituti coram domino Marino de Bona, rectorem et iudicibus ser Lucas de Bona, ser Simone de Goze et ser Michaele de Resti, et delatoris corporali iuramento. Retulerunt se praesentasse suprascriptam literam citatoriam cum supradictis sequestris dictis Marino de Lebro et Millo, eius filio simul stantibus in eorum habitationem ad cenam, die decimoctavo mensis decembris proxime praeteriti in Çaçach.

Lettere di Levante 5, fol. 52'

III

Пресуда дубровачког суда по тужби властелина Павла Гундулића против Марина Лебровића и његовог сина Мила због неизмиреног дуговања.

Sententia con MCCCCX, indictum tercia, die XIII Ianuaris. Coram domino Blasio de Sorgo honorando rectorem co.nunis Ragusii et iuratus iudicibus ser

Simonem de Bona, ser Marino de Resti et ser Andrea Martoli de Volcio. Comparvit ser Paulus de Gondola dicens et petrus quod cum praedicti Marinus et Milo nec alter pro eis comparvit ad respondendum praedicto ser Paulo ad terminus in praedicta citationem contractum per ipsum dominum rectorem et iudicibus supradictam formam statuti Ragusii dictum Marinum et omnia bona sua sentenciari debere dicto ser Paulo pro duobus terciis debiti supradicti et cum eius vigore secundum tenorem sui iusti praedicti, et Milum predictum eius filium et omnia bona et omnia sibi spectancia et pertinentis pro reliquo tercio cum eius vigore. Semper remanente firma sequestracione facta dicto Marino de Lebro de bonis que haberet penes se spectantibus dicto Milo eius filio. Et similiter stanestructum facta dicto Milo de bonis dicti Marini que esserit penes dictum Milum. Unde praedictus dominus rector cum iudicibus supradictum visa dicta citatum et praesentatum de ea facta et vixit quod praedictus Marinus et Milo non comparverint ad terminus eis datum, nec alter pro eis ut in ipsa citatum continentum. Dictum tercie per terminam iudicavit dictum Marinum de Lebro et omnia bona sua pro duobus terciis praedicti debiti et cum vigore eorum et praeductum Milo et omnia bona sua pro reliquo tercio et vigorem ipsius praedicto ser Paulo formam sentenciatum usquam ad integravi solve dicti debiti. Et vigorem firmo remanentum sequestro facto Marino praedicto de bonis Mili et dicto Milo de bonis Marini supradictam formam petiti dicti ser Pauli resservando sacramento dando ei si et quoniam pars sibi dare vel.

Die XXI novembris 1410.

Ser Paulus de Gondola fuit continentum et confessere habuisse et recepisse a Marin de Lebro pro parte dete ... iperperi quadringentos duos. Qui denaries fuerunt de empcionem posesionis dicti Marini quam civit stationalia et dem ser Paulus fuit continentum dicto die recepisse a dicto Marino (?) ... dicte sententiae iperperi quingentos, qui denarii fuerunt Insule de Medio dictum Marinum quam habere dictus ser Paulus.

Lettere di Levante 5, fol. 52'

IV

Судски позив (предат у Чачку) Марину Лебровићу и његовом сину Милу због неизмиреног дуга властели Клементу Бодачићу и Николи Рањини, регистрован 7. децембра 1408.

Citatoria pro ser Clemente de Bodaza et sociorum contra Marino et Milo de Lebro.

A di VII december 1408.

Rector di Ragusa Raphaele de Goze et zudexi dela corte Marin de Bona et Marin de Caboga, a ti Marin de Lebro et a ti Milo figlolo del deto Marin, cittadini nostri di Ragusa, salute. Cunzosia che davanti di nui sono comparsi ser Clemente de Bodaza et ser Nikola de Ragnina, compagni, com una carta di notaro de debito tracta del catastico de la notaria di Ragusa, per man de misser Zonchane di Adamo de Mugia, nostro notaro zurado in 1406. indicti 14, di 1. aprile, per la quale appare in effecto che vui Marino et Milo sidi obligadi a dare et pagare a ser Clemente de Bodaza et a ser Nikola de Ragnina, compagni, ducati di oro sette cento et trenta fini auri mixi pro expensis et sit di presenti viaço, et si ultra et cetera. Tenendose in solido et almiglor tegmente et renuntiando et cetera. Como in la dicta carto plu plenamente se contene domandando de la nostra corte che te debiama citare te Marino et

te Milo per che et gli volnoper segvir sue raxone contra di vui et de li vostri boni. Unde nui vogliando dare raxone a zaschauno che vine davanti di nui citemo et requiremo te Marino et te Milo che infra dui mexi doldi ve sera praesentada questa nostra litera citatoria debiati vignere personalmente o mandar vostri procuraduri legiptimi davanti dela nostra corte a respondere ali dicti ser Clemente et ser Nicola di raxon. El qual termene ve asignemo per primo, secondo et terco per enptorio termene dandove a savere che non vignando personalmente o mandando vostri procuraduri al dicto termene cono e dicto procederimo contra di vui et di li vostri boni secondo como neparera de raxone atenta la forma de gli urdini et statuti nostri di Ragusa non obstando le vostre contumacie. Et de le presentationem di questa citatoria a vui sera facta. Et de luogo et tempo daremo plena fe a Pribislavo Budsich et a Tiessen curieri in questa parte nostri messi zuradi.

Et questa citatoria qual prima de vui la vedera et legera lecta la debia rendere ai dicti missi per presentarla al altro et se claro non faxidi.

Apresso dela dicta citatoria nui rectore et zudexi sopredicti a petitione deli dicti ser Clemente et ser Nicola sequestrimo in man de ti Marino de Lebro tuto quello che tu havisse de quello di Milo to figlo per qualimquomodo. Et comandemote che tute le dicte cose dinari o daltri beni del dicto Milo che fosse apresso deti non li debi dare aniguna persona sui a raxon conusuda. Et per si mele modo a petitione deli dicti ser Clemente et ser Nikola sequestrimo in man de ti Milo tuto quello che per qualinqua modo havissi apresso di te de quello de Marin to padre. Et comandamote che le tiegni apresso di ti. Et non li debie dare anesima persona fino a la raxon conessuda. Et tuto questo sovrascripto habiamo facto registrare a cautela dele raxone de indicti ser Clemente et ser Nicola.

Lettere di Levante 5, fol. 53—53'. Dokument je kasnije poništen precrtan unakrst, uz belešku sa strane: Cassum qui soluta.

V

Извештај да је судски позив уручен Марину Лебровићу и његовом сину Милу у њиховом стану у Чачку, за време ручка 18. децембра 1408, регистрован у дубровачкој канцеларији 3. јануара 1409. године.

Die terciu Ianuaris MCCCCVIII

Pribislaus et Utiesen corerii et nunci i constituti coram domino Marino de Bona, rector et iudicibus ser Luca de Bona, ser Simone de Gocis et ser Michaelae de Resti, et per sacramentum retulerunt se presentasse dictam citatoriam et suprascriptos sequestros dictis Marino de Lebro et Millo eius filio quod simul stabant ad cenam in habitationem eorum in Začach, die decimo octavo, mensis decembar proxime praeteriti.

Lettere di Levante 5, fol. 53'. Dokument je, kao i prethodni precrtan, tj. poništen.

VI

Пресуда у корист ортака Клемента Бодачића и Николе Рањине против Марина Лебровића и његовог сина Мила, донета 10. јануара 1410. године.

MCCCCX, die X Ianuaris. Coram domino Blasio de Sargo, homorando rectorem comunis Ragusii, et iuratus iudicibus ser Simone de Bona, ser Jacobo de Gondola, ser Andrea de Volcio et ser Matheo de Gradi. Comperarverunt ul-

trascripti ser Clementus et ser Nicolaus, consocii dicenceses et petinteses. Quod cum praedicti Marinus et Milo nes alteri pro eis comparvit ad respondendum praedicti ser Clementi et ser Nicolao ad terminus in dicta citacia continuum per ipsim domino rectorem et iudices secundam formam statutorum Ragusii dictum Marinum et omnia bona sua summari debere dictis ser Clemente et ser Nicolao pro duobus terciis debiti supradictum et eorum vigorem secundum tenorem eorum instrumenti, et dictum eius filium Milum (pro tercia parte — precrtano) et omnia bona sua et omni sibi spectantia et pertinentia pro reliquo tercio cum eis vigore. Remanente super firma sequestracionem facta dicto Marino de Lebro de bonis qua haberet penes se spectatum dicto Milo eis filio et similiter sequestracionem facta dicto Milo de bonis dicti Marini qua esserit penes dictum Milum. Unde praedictus dominus rector cum iudicibus supradictis visa dicta citacia et presentatum dicte citacie. Et vixit quod praedictus Marinus et Milo non comparvit (?) ad terminus eis datum nec alter pro eis ut in ipsa citacia continentum dictam et per sentenciam iudicavit praedictus Marinus de Lebro et omnia bona sua pro duobus terciis praedicti debiti. Et vigorem eorum et praedictum Milo et omnia bona sua pro reliquo tercio et vigore ipsis ser Clementi et ser Nicolao forma sanantibus (?) usquam od integram solum dicti vigorem firmo remanente sequestro facto Marino praedicto de bonis Mili, et dicto Milo de bonis Marini secundam formam petitionis predictorum ser Clementis et ser Nicolao resservato facio dado eis si et quoniam pars eis dare volluerit.

Lettere di Levante 5, fol. 53'. Dokumentat je zajedno sa prethodna dva poništen.

НАПОМЕНЕ

1. Први сачувани попис је из 1476. године: А. Аличић, „Турски катастарски пописи неких подручја Западне Србије, XV и XVI век“, I, Чачак, 1984, 230.
2. О серији Lettere e commissioni и цитаторијама види детаљније: Ј. Тадић, „Писма и упутства Дубровачке републике“, I, Београд, 1935, Предговор, стр. IV—IX.
3. Дужи текст „Чачански крај у средњем веку“ настао је као део пројекта ситгезе „Историје Чачка“ који још није штампан, али се надамо да ће, макар у другачијој форми бити објављен.
4. Хисторијски архив у Дубровнику (ХАД), Lettere di Levante, vol. 5, f. 52', 3. i 1409.
5. ХАД, Lettere di Levante 5, f. 53'.
6. Д. Поповић, „Чачак у прошлости“, „Споменица чачанске Реалне гимназије 1837—1937“, Чачак, 1938, 18.
7. Податак да је прошло 15 дана од момента предаје позива Лебровићима у Чачку до регистравања њиховог извештаја у дубровачкој канцеларији занимљив је сам по себи. Наиме, он показује да је од Чачка до Дубровника куририма било потребно 15 дана путовања на коњима, што је неубичајено дуго, јер се зна из других извора да је просечно време путовања на овој релацији било око седам дана: К. Јиречек, „Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем веку“, Зборник К. Јиречека, I, Београд, 1959, 273-4, нап. 194; Г. Шкриванић, „Путеви у средњовековној Србији“, Београд, 1974, 40—41. Разлог овако дугог путовања је сигурно био тај што су курири овог пута путовали зими, која је била тешка, па је било потребно дупло више времена.
8. М. Динић, „Југозападна Србија у средњем веку“, Зборник Филозофског факултета у Београду, 10-1 (1970), 240 (прештампано у: М. Динић, „Српске земље у средњем веку“, Београд, 1978, 70).
9. А. Capelli, Dizionario di abbreviature latine ed italiane, Milano, 1979, 425—428.

10. *Lettere di Levante* 5, f. 53, 7. XII 1408.
11. „Историја српског народа“, II, Београд 1982, 107 (Д. Ковачевић—Којић).
12. Позиви (*citatoriae*), преписани у целости, састављени су 7. XII 1408: *Letf. di Levante* 5, f. 52, 53 (види прилоге I и IV). Други позив, вероватно и задужница, поништени су 1410, што се види из белешке са стране на f. 53' (види факсимил 3 и 4). Ове цитаторије, као и пресуде, за нас су важне не само као документи који са поменутих извештајима курира представљају једну целину, једну заокружену правну радњу у оквирима јавно-правне и приватно-правне праксе у пословању средњовековног трговца на релацији Дубровник — Србија и обрнуто. Уствари, овде нам недостају само задужнице Лебровића које се само помињу у цитаторијама, а које су, уколико су сачуване, регистроване у серији *Debita Notariae*. Дакле, као што се из документа које објављујемо види, наводимо их оним редом како су настајали и забележени у *Letf. di Levante* 5.
13. Љ. Стојановић, „Старе српске повеље и писма“, Т-1, Београд—Ср. Карловци, 188, 195, бр. 195, 204. Иако су ове разрешнице осумњичене (С. Бирковић, „Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана“, *Историјски часопис*, 6, 1956, 142-3), податак да је Марин Лебровић тих година цариник у Руднику је неоспоран.
14. О разрешницама, као и о царинама и царинском систему у средњовековној Србији, види опширније: А. Веселиновић, „Царински систем у доба Деспотовине“, *Историјски гласник*, 1—2, 1984, 7—38.
15. Љ. Стојановић, „Повеље и писма“, I-1, 231, бр. 240. Податак се односи на закуп рудничке царине за 1423. годину.
16. Ради поређења, закуп сребрничке царине 1389. износио је 425 литара финог сребра, а 1417. је деспот Стефан исту царину издао за 3.000 литара сребра. Новобрдска царина је била још већа. За њен закуп се плаћало деспоту Стефану 1423. близу 5.000 литара сребра. Колики су то реални износи у ово време види детаљније: А. Веселиновић, „Царински систем у Србији у доба Деспотовине“, 14—16.
17. Б. Храбак, „Рудник под Штурцем и његова дубровачка насеобина“, *Зборник радова Народног музеја у Чачку*, XIV, 1984, 30.
18. HAD, *Reformationes* 32, f. 4', 15. VII 1402; f. 33, 33', 36; f. 41, 56, 63, 67, 71. Б. Храбак, „Рудник под Штурцем“, 30—31.
19. HAD, *Testamenta Notariae* 9, f. 19—20, Тестамент Тонка Олетића од 17. VIII 1402.
20. Б. Храбак, „Рудник под Штурцем“, 34—61.
21. О организацији средњовековне трговине у Србији и Дубровнику и деловању трговачких друштава види: Г. Чремошник, „Наша трговачка друштва у средњем веку“, *Гласник Земаљског музеја БиХ*, 36, 1924, 69—82; Б. Крекић, „Трговачка друштва у средњовековном дубровачко-левантинском саобраћају“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, 4, 1959, 11—28; и посебно: М. Спремић, „Дубровачка трговачка друштва у Деспотовини Бурђа Бранковића“, *Зборник Филозофског факултета у Београду*, 13-1, 1976, 85—102.

DOCUMENTS CONCERNANT LA PREMIERE MENTION DE ČAČAK
AU MOYEN AGE

Les principales raisons qui nous incitent à publier ces documents proviennent de leur importance pour l'histoire médiévale de Čačak. On y mentionne pour la première fois le nom de cette ville qui existe d'ailleurs dès le Haut Moyen Age (début du XI siècle), mais sous un nom différent (Gradac). D'autre part, un des documents que nous publions était déjà connu, mais sa datation n'était pas exacte (de 1405 à 1409). Finalement, outre ce document déjà connu, nous avons trouvé encore cinq documents dans les Archives de Dubrovnik (Raguse), qui concernent Čačak et les activités des commerçants dans cette ville, et nous les publions ici dans une édition critique.

Ce recueil de documents est composé de trois types d'actes caractéristiques pour la chancellerie regusaine de l'époque, et qui résultent dans leur ensemble d'un même rapport de droit privé. Il s'agit de deux invitations à comparaître devant la cour à cause des dettes non acquittées (citoriae), de deux rapports concernant la remise des invitations aux accusés à Čačak, par l'entremise des messagers et de deux sentences dans ces litiges (sententiae). Il est important de souligner, ce qui apparaît dans les documents publiés et dans notre analyse, que Čačak est mentionné pour la première fois le 18 décembre 1408, lorsque les messagers ont remis les invitations aux marchands accusés »dans leur demeure à Čačak, au moment du déjeuner«, et non en 1405, comme certains auteurs l'estimaient, par suite d'une mauvaise interprétation de l'année dans les documents mentionnés.

Outre l'analyse paléographique, diplomatique et chronologique de ces documents, de l'étude des circonstances historiques à la fin du XIV et du début du XV siècle en Serbie et dans la région de Čačak, lorsque le nouvel essor économique permit l'apparition de ce marché, nous avons prêté une attention particulière aux personnages des marchands qui habitaient et menaient leurs affaires à Čačak. Il s'agit de citoyens et de marchands ragusains, Marin Lebrović et de son fils Milo. Ils font partie d'une pléiade de marchands célèbres de Dubrovnik qui menèrent leurs affaires surtout à Rudnik, un des centres les plus célèbres dans le domaine des activités minières et commerciales. Les sources les mentionnent de 1398 à 1409, à Rudnik, où ils exercent les activités de douaniers, de fermiers des douanes des despotes serbes, de créanciers et de débiteurs, de marchands et de membres de collèges judiciaires dans différents litiges entre marchands.

Andrija Veselinović

DOCUMENTS CONCERNANT LA PREMIERE REUNION DE CASAC AU MOYEN AGE

Les principales raisons qui nous ont conduits à publier ces documents proviennent de leur importance pour l'histoire médiévale de Casac. Les renseignements qu'ils nous donnent sur la vie de cette ville au cours des siècles (XII, XIII, XIV, XV) sont en fait très intéressants. Ils nous permettent de mieux connaître les conditions de vie de la population de Casac à cette époque. Les documents que nous publions ici ont été recueillis dans les archives de Casac et de la ville de Casac. Ils nous permettent de mieux connaître les conditions de vie de la population de Casac à cette époque.

Le travail de recherche qui a permis de compiler ces documents a été effectué par les membres de la Commission européenne de Casac. Les documents que nous publions ici ont été recueillis dans les archives de Casac et de la ville de Casac. Ils nous permettent de mieux connaître les conditions de vie de la population de Casac à cette époque.

Les documents que nous publions ici ont été recueillis dans les archives de Casac et de la ville de Casac. Ils nous permettent de mieux connaître les conditions de vie de la population de Casac à cette époque.

Les documents que nous publions ici ont été recueillis dans les archives de Casac et de la ville de Casac. Ils nous permettent de mieux connaître les conditions de vie de la population de Casac à cette époque.

